

З М І С Т

СУСПІЛЬСТВО Й СУЧАСНА СОЦІАЛЬНА ПАРАДИГМА	4
<i>Ларіонова Н. Б., Кратінова В. О.</i> ВОЛОНТЕРСТВО В ІНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	4
<i>Кудашкіна О. З.</i> КІБЕРСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК НОВИЙ ВИД СОЦІАЛІЗАЦІЇ У ВІРТУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	12
СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА І СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ	19
<i>Максимовська Н. О.</i> АНІМАЦІЯ В СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	19
<i>Шабанов В. П.</i> УПРОВАДЖЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ В ПОЗАНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	27
<i>Юрків Я. І.</i> НАДАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСОБАМ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ТА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ З НИМИ (на прикладі досвіду в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка)	32
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	39
<i>Коношенко Н. А.</i> АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	39
<i>Перейма В. В.</i> ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ В СОЦІАЛЬНО ДЕЗАДАПТОВАНИХ ПІДЛІТКІВ	45
<i>Караман О. Л.</i> ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНИМИ ЗАСУДЖЕНИМИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ	51
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З СІМ'ЄЮ	58
<i>Демиденко Т. М.</i> ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ – ПРОВІДНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІМ'Ї ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ	58
<i>Цибулько Л. Г.</i> ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЯК ЗАСІБ ЇХНЬОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	64
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА	71
<i>Краснова Н. П.</i> НАПРЯМИ ТА ТИПОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	71
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ	83
<i>Шклярєва Т. П.</i> ҐЕНЕЗА ПОГЛЯДІВ НА ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ	83
СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ЗА КОРДОНОМ	88
<i>Логвиненко Т. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ІТАЛІЇ: СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ	88

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

УДК 37.013.42

Краснова Н. П.

НАПРЯМИ ТА ТИПОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Сфера освіти в XXI ст. стала необхідним компонентом суспільного життя. Освіта – один з найстаріших соціальних інститутів, функції якого надто різноманітні (економічні, політичні, соціальні, культурні). Вони готують та залучають особистість до різних сфер життєдіяльності суспільства, до життя. Соціальні проблеми, які виникають у сфері освіти, зумовлені її місцем у сучасному світі, тими функціями, які вона виконує, проблемами тих соціальних груп, котрі діють у цій сфері.

У сучасному світі зміни відбуваються дуже швидко й людина для отримання та закріплення високого статусу, гідного способу життя повинна не тільки довго вчитися, але й протягом життя неодноразово підвищувати свою кваліфікацію, а іноді й змінювати професію. Складними стали взаємовідношення об'єктів та суб'єктів у сфері освіти на всіх рівнях (навчальні заклади – держава, вищий навчальний заклад – школа, учителі – учні, викладачі – студенти). Усі ці проблеми багатогранні та складні, але соціальний педагог може й повинен подолати їх, використовуючи сучасні технології.

Деякі аспекти діяльності в загальноосвітній школі були розглянуті в науковій літературі: соціально-педагогічна робота в системі професійної педагогічної діяльності (Н. Нікітіна); соціально-педагогічна діяльність як процес (М. Сакурова); робота соціального педагога з сім'єю (Ю. Василькова); виховні системи в школі (В. Сластьонін); соціально-педагогічна робота з групами дітей та молоддю, що потребують особливої допомоги (А. Капська); технології реалізації соціальним педагогом психотерапевтичної функції (П. Шептунко, Г. Вороніна) та ін.

Однак фактори, які зумовлюють поле діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі, типові технології його роботи, не знайшли ґрунтовного висвітлення в дослідженнях фахівців, що зумовило вибір теми нашої статті, мета якої – охарактеризувати концепції діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі та розкрити етапи типової технології вирішення конкретної соціально-педагогічної проблеми.

Освіта на всіх її рівнях визначається концепцією, яка реалізується у конкретний час. Концепція освіти визначає її спрямованість (не потребу держави або окремої особистості), співвідношення особистісного та суспільного інтересу в сфері освіти, а також модель освіти (екстенсивну, продуктивну або інтенсивну). Іntenсивна модель у всьому світі визнана найбільш перспективною, але в нашій країні діють усі три моделі, залежно від рівня професіоналізму вчителів та викладачів. Ці обставини пояснюють соціальні проблеми, особливо шкільної освіти.

Характеристика сфери освіти як особливої сфери діяльності є необхідною частиною розробки сукупності засобів, методів, прийомів впливу на соціальні групи або окремих учасників освітнього процесу. Знання сфери зас-

тосування обраних технологій – обов'язкова умова успішної діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі.

Сучасна наукова література пропонує різні варіанти класифікацій спеціалізацій соціального педагога, де за основу розподілу взято його місце роботи або визначену категорію людей, яка перебуває у сфері його діяльності.

Державний стандарт вищої професійної освіти рекомендує у визначенні спеціалізацій соціального педагога враховувати такі основи, як категорія дітей (обдаровані, важковиховувані), цілі діяльності (корекційна, соціальна ізолюваність, виховна робота в сім'ї, організація дитячих та молодіжних об'єднань), види соціальних інститутів та інше.

Класифікація Н. Басова враховує профіль діяльності соціального педагога (сімейний соціальний педагог, соціальний педагог – керівник дитячих організацій та об'єднань, соціальний педагог – етнолог, соціальний педагог – валеолог, соціальний педагог – еколог, соціальний педагог – аніматор, окремі категорії населення, на роботу з якими зорієнтований соціальний педагог (робота з сиротами, інвалідами, наркозалежними та ін.), загострені проблеми (дитяча проституція, безнадзорність, дитяча дезадаптація, батьківська жорстокість та ін.), вікова група, з якою працює соціальний педагог (діти, підлітки, молодь, дорослі та ін), місце роботи соціального педагога (заклади освіти, охорони здоров'я, пенітенціарна система та ін.) [1].

В основі класифікації М. Галагузової – адміністративний, віковий, проблемний та діяльнісний критерії. Адміністративний критерій ураховує систему закладів, у яких працює соціальний педагог та їх належність до відомства. За виховним критерієм визначені групи, з якими працює соціальний педагог (дошкільнята, учні школи, молодь). Проблемний критерій диференціює особливості будь-якої категорії дітей (діти з функціональними фізіологічними та психічними вадами, «соціальні сироти», діти з девіантною або делінквентною поведінкою та ін. Діяльнісний критерій характеризує види діяльності соціального педагога (захист, профілактика, адаптація, корекція, реабілітація та ін.) [2].

Критерії визначення спеціалізації соціального педагога

На основі різних підходів розрізняють такі спеціалізації соціального педагога залежно від напрямку роботи: соціально-педагогічна діяльність у навчальних закладах, у закладах початкової та середньої професійної освіти, додаткової освіти; у фізкультурно-оздоровчих закладах; у дитячих громадських об'єднаннях; соціально-педагогічна реабілітація дітей з порушенням опорно-рухового апарату, зору, слуху, мовлення, інтелекту та ін.

Л. Мардахаєв пропонує такі спеціалізації: соціальний педагог-організатор соціально-педагогічної роботи з дітьми та підлітками; соціальний педагог навчального закладу; соціальний педагог спеціального навчального закладу; соціальний педагог-консультант сім'ї, підлітків; соціальний педагог додаткової освіти; соціальний педагог соціальної сфери; соціальний педагог реабілітаційного закладу; соціальний педагог-вихователь; соціальний педагог-організатор культурно-дозвіллевої діяльності (менеджер дозвіллевої сфери); соціальний педагог-організатор культурно-дозвіллевої роботи за місцем проживання; соціальний педагог-організатор фізкультурно-оздоровчої роботи; соціальний педагог виправного закладу [4].

Учений також наводить «підспеціалізації», тобто соціальний педагог навчального закладу може бути організатором позашкільної роботи (класний вихователь), дозвілля; педагогом-психологом; соціологом; соціальним працівником; соціальним педагогом-методистом; соціальним педагогом додаткового навчання.

Соціальний педагог навчального закладу – спеціаліст з організації соціально-педагогічної роботи з різними групами школярів та їх батьками, учителями, класними керівниками, адміністрацією, найближчим оточенням учнів. Його діяльність спрямована на організацію позанавчальної діяльності дітей, їх дозвілля, індивідуальної та консультативної роботи, координації виховних зусиль учителів, батьків та ін.

Існують об'єктивні фактори, які зумовлюють поле діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі, а саме:

1. Концепція *соціальної функції людини* в сучасних історичних обставинах, що надає нові вимоги до освіти. Відповідно до цієї концепції в основу освітньої політики сьогодні закладено задоволення державного замовлення на соціально адаптативних членів суспільства.

Водночас у сучасних соціально-економічних умовах, коли безкоштовних освітніх послуг стає все менше, вирішення більшості проблем освіти дітей залежить від матеріальних можливостей сім'ї, унаслідок чого дитина з мало-забезпеченої сім'ї, яка безкоштовно отримує найменше з того, що необхідно для повноцінного гармонійного розвитку, нерідко опиняється серед погано успішних, засуджених членів шкільного колективу, тобто незабезпеченість сім'ї призводить до невдач у навчанні, які, у свою чергу, викликають у дитини почуття соціального відчуження. Такий соціальний генезис багатьох учнів, яких ще недавно розглядали як «важковиховуваних», «проблемних» дітей.

За таких обставин традиційні форми соціальної допомоги школярам як різного роду доплати на їжу та інше стають для них менш значущим порівняно з наданням їм соціально-педагогічної підтримки у формі додаткових позакласних занять; дозвілля, спрямованого на розвиток; корекції недоліків та ін.

2. *Охорона та захист прав неповнолітніх*. Школа повинна не тільки відповідати за дотриманням прав дитини у своїх стінах, але й представляти її інтереси в разі потреби втручання в умови та обставини її виховання. Функції

такого представництва потребують юридичної грамотності та навичок спілкування з правоохоронними та іншими інститутами держави.

Згідно із законом дитина має право на життя та виховання в сім'ї, однак вона не повинна бути заручником будь-яких її обставин. Школа, як правило, краще за інших бачить негативні наслідки поганого ставлення до дитини вдома, тому саме від неї очікують своєчасних сигналів про необхідність втручання в сімейні справи. І хоч відомо, що діти прив'язані й до поганих батьків, водночас досвід переконує, що не слід постійно відкладати передану дитину в прийомну, опікунську сім'ю, очікуючи, доки руйнування особистості неповнолітнього зроблять цей крок абсолютно необхідним. Існує багато варіантів сполучення прийомної сім'ї з родиною, не травмуючи психіку дитини. Втручання в сімейні стосунки не повинно бути грубим, особливо якщо воно своєчасно ініційовано школою, а не міліцією.

Право на «гідне» виховання, вільне від «відсутності турботи», «жорсткого, нелюдяного ставлення» гарантується кожній дитині міжнародними правовими актами та вітчизняним законодавством. У конкретному навчальному закладі виконання відповідних обов'язків покладено на соціального педагога. Йому належить організувати взаємодію з іншими суб'єктами системи: органом опіки, комісією у справах неповнолітніх, закладами соціального захисту населення та ін.

3. *Психологічний образ дитини*, яка потребує соціального захисту та підтримки. Ще донедавна, коли всі зусилля громадського й сімейного виховання були зосереджені на формуванні порівняно простої ідеології колективної відповідальності, соціально непристосованими були діти з «поганих сімей». Вони відрізнялися від однолітків та мали потребу в нескладних прийомах соціальної реабілітації: достатньо було згрупувати їх в колективи зі спрощеною навчально-виховною програмою та правильною організацією другої половини доби. Природно, проблеми адаптації до суспільства в цілому залишалися, але відкладалися на час соціального старту в самостійне життя.

У сучасній ситуації культурно-ідеологічної перебудови так звані девіантні форми особистісного розвитку стали рисою вікової психології в умовах сьогодення. У нашій країні потреба в людині нового типу, яка належить світовій культурі та єдиному інформаційному простору, змусила дорослих змиритися з неминучими ризиками свободи вибору незрілої особистості.

Крім того, свобода сама собою – джерело тривожних переживань; притаманний їй есенціальний розлад адаптації легко переходить у екзистенціальний, і тоді соціальна підтримка без психопрофілактики буває, як правило, тільки тимчасовим та неефективним засобом.

4. *Перебудова інститутів громадського самоврядування*. Сьогодні масові форми знеособлюваної підтримки влади замінюються різними варіантами співробітництва людей, які спільно мешкають. І хоча ще не зовсім зрозуміло, скільки і яких повноважень держава має намір надати громадам, є всі підстави вважати, що роль такого роду формувань буде незмінно збільшуватися.

Перелічені фактори зумовлюють поле діяльності соціального педагога і дозволяють визначити його функціональні обов'язки в загальній школі, зважаючи на існуючі завдання.

Школі притаманні три провідні аспекти роботи – управління, участь у вихованні дітей та організація середовища виховання. Відповідно до цього

побудована діяльність будь-якого спеціаліста школи з акцентуванням на одному з них залежно від професійної специфіки. Кожний із цих аспектів визначає конкретний напрямок роботи соціального педагога.

I. Участь в управлінні школою соціальний педагог здійснює за трьома напрямками.

1) **Консультування адміністрації.** Діяльність радника адміністрації припускає:

а) *проведення соціологічних та соціально-психологічних досліджень* у педагогічному й дитячому колективах та серед батьків. Результати таких досліджень забезпечують прийняття продуманих та обґрунтованих управлінських рішень;

б) *участь у вирішенні конфліктів.* Практика показує, що рівень конфліктності у взаємодії школи з батьками та дітьми дуже часто підвищує бажаний рівень, тому що конфлікти зумовлені нерозумінням соціальних причин напруженості, яка виникає.

2. **Методична робота.** Вона входить у прями обов'язки будь-якого спеціаліста педагогічного колективу. У рамках цієї діяльності соціальний педагог:

а) *проводить з вчителями заняття*, на яких він повинен навчити їх прийомам соціометричного контролю за міжособистісною атмосферою в класі, допомогти діагностувати чинники ризику (відчуження, байкотування та ін.), сприяти ефективному розподілу ролей у колективі учнів, компенсувати негативний вплив соціальної стихії тощо;

б) *бере участь у роботі консиліумів.*

3. **Позашкільна взаємодія.** Цей напрямок діяльності соціального педагога передбачає:

а) *участь від імені школи в роботі місцевих органів влади та самоврядування* з питань соціального розвитку та рішення соціально-педагогічних проблем, у розробці та обговоренні регіональних і місцевих соціальних програм, проектів;

б) *взаємодію з органами управління та закладами освіти*, соціального захисту, охорони здоров'я, комісіями у справах неповнолітніх для вирішення конфліктних соціально-педагогічних проблем;

в) *співпрацю з громадськими та іншими організаціями*, які можуть надавати допомогу в рішенні певних соціально-педагогічних проблем.

II. Участь у виховному процесі передбачає два основні напрямки:

1. **Внутрішньошкільний моніторинг**, який забезпечує виявлення та діагностування соціально-педагогічних проблем і включає:

а) *поточне спостереження* за загальною ситуацією у школі, класних колективах, групах учнів, за взаємовідносинами між учителями, учнями, батьками;

б) *аналіз та прогнозування* конфліктних проблемних соціально-педагогічних ситуацій.

2. **Соціально-педагогічна реабілітація**, яка потребує індивідуальної роботи з конкретним учнем і реалізується в таких видах діяльності:

а) *соціально-педагогічна підтримка* здійснюється у співробітництві з органами місцевого самоврядування та різними відомствами, які мають повноваження для влаштування дитини та кошти на її утримання, а також з громадськістю, у розпорядженні якої є фонди та волонтери. Це дозволяє поміщати в притулок, передавати в іншу сім'ю або інтернат, якщо потрібно

діяти рішуче, а якщо є надія на налагодження обставин у сім'ї – залучити батьків до реабілітаційних програм різних соціальних закладів, центрів тощо;

б) *соціальний контроль*, у якому реалізується функція школи як одного з суб'єктів системи профілактики дитячої бездоглядності та правопорушень, здійснюється у взаємодії з комісією у справах неповнолітніх та захисту їх прав. Цей напрямок діяльності передбачає визначений позитивний вплив з боку школи на мікрорайон, де вона знаходиться, протидіє субкультурам маргінальної організації. Безумовно, така діяльність потребує від соціального педагога особливих умінь, тому йому треба опанувати спеціальні методики роботи, форми співробітництва з авторитетними силами суспільства та держави, без підтримки яких він не зможе вирішити такі складні завдання;

в) *педагогічна реабілітація* являє собою соціальну підтримку в середині навчально-виховного процесу. Вона передбачає, з одного боку, отримання коштів для нормативних занять з дітьми, а з іншого – покращення соціально-психологічного статусу неуспішного учня. При цьому соціальний педагог постає захисником дитини від байдужого відштовхування оточення, оскільки діти не люблять невдач. Він символізує гуманізм колективу, є заступником відчужених. Працюючи на межі стихійних та організованих сил у навчальному колективі, соціальний педагог своїм авторитетом та вмінням полегшує тиск на слабого та залучає невдач до «корпоративного духу» конкретного навчального закладу;

г) *психопрофілактика* спрямована на вияв учнів, шкільна дезадаптація яких викликана обмеженими можливостями їх здоров'я. Такі діти повинні бути на обліку, особливо в тих випадках, коли постає питання про переведення їх до класу корекції. Завдання соціального педагога в роботі з цією категорією дітей – своєчасно взяти їх під контроль, прийняти та затвердити план реабілітаційних заходів, простежити за його реалізацією з тим, щоб зробити все можливе для запобігання переведення дитини в корекційний клас.

III. Участь в організації оточення виховання дитини включає такі обов'язкові напрямки роботи соціального педагога:

1. *Супровід дитини в сім'ї*. Взаємодія з сім'єю потребує від соціального педагога такту й особливої делікатності. Водночас він не може ігнорувати факти, коли неблагополучні сімейні обставини негативно впливають на особистість дитини. При цьому нерідко поведінка батьків не має антисуспільного характеру й тому не дає підстав для втручання правоохоронних органів. У цьому випадку школа повинна брати на себе ініціативу, на її бік стають органи та заклади, чия діяльність спрямована на захист прав дитини.

2. *Робота з соціальним середовищем дитини*. Вона потребує від соціального педагога передусім ініціативи, тому що порушена інфраструктура дворових об'єднань. Невідомість породжує тривогу, упереджене ставлення до «вулиці» охоплює все соціальне середовище надаючи відтінок воєнності. Інтерес до неформального життя учнів необхідний школі, його втрата не є природною.

3. *Участь у роботі батьківського колективу*. Взаємодія з громадськими органами самоврядування школи – батьківським колективом, піклувальною радою та ін. – входить до завдань соціального педагога за багатьма напрямками його роботи. Важливу позитивну роль у соціально-педагогічній роботі мають ради з проблем сім'ї, які створюють при батьківських комітетах або піклувальних радах. Такі об'єднання батьків серед авторитетних представ-

ників громадськості не мають адміністративних повноважень, але надто ефективні в моральному плані. Вони можуть залучатися до роботи з педагогами, коли для розв'язання конфліктних ситуацій потрібен третейський суддя [5].

Соціальний педагог у загальноосвітній школі надає такі види послуг:

- допомагає в адаптації дітей при вступі до школи, переході з початкової до середньої та із середньої ланки до дорослого життя;
- попереджує конфлікти, які виникають у дитячому колективі, допомагає вирішити конфліктну ситуацію на початковій стадії та запобігти розвитку більш серйозних проблем і допомагає учням у формуванні навичок рішення проблем, управлінні стресом, формує, розвиває їхні соціальні навички;
- постає посередником між школою та сім'єю: допомагає батькам та вчителям зрозуміти інтереси та потреби дітей у навчанні, знайти засоби їх задоволення в школі, визначити індивідуальні навчальні програми для дітей, які мають у цьому потребу;
- служить сполучним ланцюгом між батьками та шкільним колективом, спонукає батьків брати участь у шкільному житті, доводить до відома адміністрації та колективу школи про побажання сім'ї;
- допомагає школярам подолати перепони, які заважають їм відвідувати школу та встигати на заняттях;
- попереджує та знижує негативний вплив факторів ризику на життя дітей;
- бере участь у педрадах, батьківських зборах та інших нарадах, присвячених шкільному життю;
- проводить консультації з учителями та обслуговуючим персоналом з різних соціально-педагогічних проблем з метою сприйняття поліпшення умов життя учнів у школі та її оточення;
- організує співпрацю з учителями та іншими спеціалістами школи (психолог, дефектолог, лікар та ін.) при розробці індивідуальної стратегії та тактики допомоги дезадаптованим дітям;
- надає допомогу в оцінці та аналізі дисциплінарних учинків учнів та ін. [1].

На сьогодні школярі стикаються з багатьма соціальними, економічними, особистісними проблемами, які негативно впливають на процес їх соціального та громадського становлення й у комплексному вирішенні проблем учнів важлива роль належить соціальному педагогу.

Соціальний педагог у школі – спеціаліст-професіонал, який покликаний забезпечувати взаємодію сім'ї, навчального закладу, різних соціальних інститутів у вихованні дитини, допомагати їй адаптуватися у складних сучасних умовах.

Найбільш доцільна спеціалізація соціального педагога визначається адміністрацією конкретного навчального закладу, залежно від умов мікросоціуму та необхідності вирішення тих чи інших соціально-педагогічних проблем. Адміністрація навчального закладу конкретизує й соціально-педагогічні функції класного керівника, вихователя, психолога та інших посадовців, визначає зони їхньої співпраці, механізм взаємодії з соціальним педагогом.

Первинними завданнями соціального педагога загальноосвітньої школи є:

- вивчення нормативних документів діяльності школи та посадових обов'язків соціального педагога;

- безпосереднє ознайомлення з організацією та функціонуванням школи загалом, основними напрямками й формами її діяльності: виховної, навчальної, організаційної, управлінської; з особливостями планування та контролю діяльності соціального педагога; структурою управління соціально-педагогічної служби міста, роботою відповідних підрозділів Управління освітою, молодіжною політикою міста та області, інших відділень та служб соціально-педагогічної спрямованості;

- ознайомлення з формами й методами соціально-педагогічної діагностики закладів навчання, учнівських та педагогічних колективів, соціального середовища школи, умов життєдіяльності учнів, педагогів, батьків, груп однокласників;

- вивчення накопиченого емпіричного матеріалу, отриманого в процесі діагностики соціально-педагогічних процесів;

- участь у проведенні індивідуальної та групової соціально-педагогічної роботи з учнями, батьками, учителями; у консультуванні з соціально-педагогічних аспектів навчання, виховання та самовиховання;

- вивчення позитивного досвіду соціально-педагогічної діяльності, його використання в практичній роботі соціального педагога;

- ознайомлення з роботою інших спеціалістів школи [3].

Базовими проблемами навчання та виховання, які визначають основні напрямки діяльності соціального педагога навчального закладу, є:

- реалізація правового статусу школяра як громадянина та осмислення ним цього;

- розвиток індивідуальних здібностей дитини, прогнозування її соціально-рольових функцій до входження в «доросле життя»;

- первинна соціалізація, формування дитячих та молодіжних груп та організацій;

- профорієнтаційна робота з різними групами школярів;

- залучення учнів до трудової виробничої діяльності;

- соціально-педагогічна напруга в класному колективі, групі, школі;

- ефективність соціально-педагогічної діяльності класу, школи;

- сформованість колективу в початкових класах, формування стилю поведінки учнів;

- залучення батьків до соціально-педагогічних процесів класу, школи;

- складність переходу дітей з класів початкового ступеня до середнього;

- мотивація та адаптація учнів;

- адаптаційно-реабілітаційні проблеми учнів старших класів у колективах, які створено шляхом зливання;

- умови адаптації дітей, які позбавлені батьківського піклування, серед учнів звичайної загальноосвітньої школи;

- соціокультурна роль школи в мікрорайоні;

- соціально-педагогічна паспортизація школи;

- особливості соціалізації дітей у школі;

- особливості організації дозвілля школярів;

- проблеми шкільного самоврядування;

- форми повсякденної поведінки учнів;
- структура соціальних цінностей школярів та особливості ціннісних орієнтацій;
- рекреаційні процеси в школі; формування громадянської позиції старшокласників як напрямок політичної соціалізації;
- формування соціальної активності учнів;
- особливості профілактики наркоманії серед учнів;
- соціально-педагогічні проблеми формування ціннісних орієнтацій старшокласників;
- соціальна адаптація учнів, які прийшли з інших шкіл;
- соціально-педагогічні процеси формування шкільного колективу;
- соціально-педагогічна ефективність позанавчальної зайнятості школярів;
- формування ціннісних орієнтацій в учнів з неповних та неблагополучних сімей;
- залучення батьків до процесу соціальної адаптації учнів при переході з класів початкового ланцюга в середній;
- позакласна робота та її вплив на розвиток соціальних якостей особливості; активізація ролі сім'ї в процесі формування ставлення школярів до навчання та праці.

Організація зовнішніх зв'язків соціального педагога. Для ефективної організації своєї діяльності соціальному педагогу слід мати достатньо інформації про різні центри соціально-педагогічного, психологічного, медичного, соціального профілю, регіонального та муніципального рівня.

Існує низка проблем муніципального рівня, без знань яких організація роботи конкретного соціального педагога не може бути науковою, системною, отже, і ефективною. Для оптимізації своєї діяльності соціальний педагог повинен:

- уявити структуру об'єктивних потреб у здійсненні соціально-педагогічної діяльності у школах міста;
- ознайомитися з муніципальною соціально-педагогічною концепцією;
- визначити вимоги до завдань та характеру діяльності соціального педагога з боку управління освіти;
- ознайомитися з прийнятою системою оцінки ефективності соціально-педагогічної діяльності в навчальних закладах;
- ознайомитися з моделями діяльності соціального педагога в різних школах міста;
- вивчити структуру функціонування та управління соціально-педагогічної системи міста;
- визначити місце своєї школи на соціально-педагогічній карті міста [6].

Типова технологія вирішення конкретної соціально-педагогічної проблеми має такі етапи:

1. *Визначення соціально-педагогічної проблеми:* зовнішні ознаки проблеми; тип та рівень проблеми (виховна, корекційна, індивідуальна, групова тощо); характер проблеми (інформаційний, управлінський тощо).

2. *Ситуаційний аналіз:* загальний опис соціально-педагогічної ситуації; джерела виникнення проблеми; організаційна структура, у рамках якої виник-

ла проблема; типові реальні (які склалися в школі) відносини та взаємодія суб'єктів в аналізованій ситуації; опис результатів роботи: інформація, концепція, план соціально-педагогічного аналізу; професійне розуміння соціально-педагогічної проблеми; визначення межі проблеми для роботи соціального педагога та інших спеціалістів, форм їх взаємодії.

3. *Визначення соціально-педагогічної стратегії* – підготовка програми та робочого плану діяльності: визначення об'єкта, предмета, цілей, завдань, змісту діяльності; розробка показників та критерії оцінки; розробка інструментарію соціально-педагогічної діяльності; опис та обґрунтування методик збору первинної соціально-педагогічної інформації; розробка логічної схеми аналізу отриманих даних; визначення перспектив соціально-педагогічної діяльності; розробка робочого плану.

4. *Розробка рекомендацій з реалізації практичної діяльності.*

5. *Описання ходу та результатів соціально-педагогічної діяльності:* основні висновки з виконання завдань, які характеризують фактичний стан соціально-педагогічної проблеми; висновки про готовність соціального педагога до участі у вирішенні проблеми (розуміння значущості проблеми, необхідності її вирішення, бажання брати участь, віра у свої сили, розуміння причин проблемної ситуації, оцінка проблеми, досвід, пропозиції та прогноз її вирішення); оцінка реальності й значущості проблеми; висновки про можливість застосування типових технологій вирішення соціально-педагогічної проблеми або необхідності розробки нового оригінального проекту; обґрунтування та планування діяльності соціального педагога з вирішення проблеми.

6. *Розробка соціально-педагогічної технології:* уточнення за висновками досліджень соціально-педагогічного замовлення; деталізація проблеми; визначення причин проблемної ситуації, визначення впливових та нейтральних факторів; визначення соціально-педагогічного та психологічного фону діяльності; розробка концептуальних основ вирішення проблеми; розробка можливих моделей (або шляхів) вирішення проблеми; обґрунтування вибору моделей (або шляхів) вирішення соціально-педагогічної проблеми.

7. *Реалізація соціально-педагогічного проекту.*

Основні методи соціального проектування, які використовують у діяльності соціального педагога:

- *соціально-педагогічне консультування* – мисленнєва побудова варіанта рішення проблеми педагогічними засобами;
- *соціально-педагогічне моделювання* – інваріантне конструювання розвитку соціально-педагогічної системи;
- *соціальне проектування* – обґрунтоване конструювання в знаковій формі моделі соціально-педагогічної системи;
- *соціально-педагогічне планування* (засіб реалізації проекту) – функціональна та часова деталізація соціально-педагогічної діяльності з реалізації проекту (досягнення цілей, які сформульовані в проекті; визначення порядку, послідовності, терміну, темпів розподілу сил та коштів);
- *соціально-педагогічне програмування* – повне всебічне обґрунтування реалізації проекту з прогнозом очікуваного ефекту, який складається із блоків: цільового, забезпечувального, ресурсного, організаційного та результативного;

• *соціально-педагогічна технологія* – підготовлена для практичної діяльності програма, яка передбачає можливість досягнення мети.

Основний діагностичний та практичний інструментарій діяльності соціального педагога:

Опитувальники: анкети, бланки, інтерв'ю. Опис сфери застосування опитувальників. Інструкції з методики проведення опитування.

Бланки соціально-педагогічного спостереження. Види спостереження (ступінь залучення спостерігача). Сфера застосування спостереження (при автоматичних діях, високій напруженості дій).

Бланки аналізу документів. Види документів: текстові, інконографічні, вербальні. Види аналізу документів: традиційний (якісний) та контент-аналіз (кількісний). Сфера застосування методу аналізу документів у практиці соціального педагога. Рекомендації з методики аналізу документів у соціально-педагогічній роботі.

Соціометричні опитувальники для вивчення соціально-педагогічних процесів та явищ у групі.

Обґрунтування сфери застосування соціометричних опитувань. Рекомендації із застосування соціометричних опитувань як методу збору соціально-педагогічної інформації. Основні правила соціометрії. Соціометричні індекси.

Література

1. **Басов Н. Ф.** Социальный педагог. Введение в профессию : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н. Ф. Басов, В. М. Басова, А. Н. Кравченко. – М. : Академия, 2006. – 256 с.

2. **Галагузова Ю. М.** Теория и практика профессиональной подготовки социальных педагогов / Ю. М. Галагузова. – М. : Академия, 2001. – 432 с.

3. **Соціальна педагогіка** / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлебик. – К. : ІЗМН, 1997. – 343 с.

4. **Мардахаев Л. В.** Социальная педагогика : курс лекций / Л. В. Мардахаев ; под ред. В. И. Беляева. – М. : Изд-во МГСУ, 2002. – 256 с.

5. **Никитина Н. И.** Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособие для студ. пед. училищ и колледжей, обуч. по спец. «Социальная педагогика» / Н. И. Никитина, М. Ф. Глухова. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 399 с.

6. **Технології соціально-педагогічної роботи** / за заг. ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Логос, 2000. – 372 с.

Краснова Н. П. Напрями та типові технології діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі

У статті надано класифікацію профільної діяльності соціального педагога; подано характеристику концепцій (соціальна функція людини, охорона та захист прав неповнолітніх, психологічний образ дитини), на яких побудовані напрями діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі; розкрито етапи типової технології вирішення конкретної соціально-педагогічної проблеми.

Ключові слова: фактори, які зумовлюють поле діяльності соціального педагога в школі; аспекти діяльності соціального педагога в школі; первинні завдання, базові проблеми, організація зовнішніх зв'язків, типова технологія діяльності соціального педагога в навчальному закладі; соціально-педагогічні технології.

Краснова Н. П. Направления и типовые технологии деятельности социального педагога в общеобразовательной школе

В статье показаны классификации профильной деятельности социального педагога; дается характеристика концепций (социальная функция человека, охрана и защита прав несовершеннолетних, психолого-педагогическое образование ребенка), на которых базируется направления деятельности социального педагога в общеобразовательной школе; раскрыты этапы типовой технологии решения конкретной социально-педагогической проблемы.

Ключевые слова: факторы, обуславливающие поле деятельности социального педагога в школе; аспекты деятельности социального педагога в школе; первичные задачи, базовые проблемы, организация внешних связей, типовая технология деятельности социального педагога в учебном заведении.

Krasnova N. P. Directions and typical technologies of the social teacher in school

The article provided a profile of the classification of social workers; analysis is presented of the concepts (social function of rights protection and protection of minors, mental image of the child) based on which areas of the social teacher in secondary school; the stages of a typical technology solving a specific social and educational problems.

Key words: factors that determine the field of social pedagogy in school, social aspects of the teacher in school, primary tasks, basic problem, the external relations, the typical technology of the social teacher in school, social and educational technology.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2010 р.

Прийнято до друку 25.02.2011 р.